

CULTIVAREA PORUMBULUI ÎN TRANSILVANIA DE SUD –EST ÎN SECOLELE AL XVIII-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Niculina Ciotloș

În secolul al XVIII-lea, cu toată diversitatea plantelor de cultură, agricultura își păstrează caracterul preponderent cerealier, dar chiar îl întărește prin asimilarea noului grâu - porumbul. Dacă pentru alte spații europene porumbul este atestat documentar încă din secolul al XVI-lea, pentru spațiul românesc prima sa consemnare, este se pare, cea din 1639, pe domeniul Chioarului¹.

Prezența culturii de porumb este semnalată de o cronică a anilor 1693-1695 atribuită lui Nicolae Costin, care pomenește de această plantă în legătură cu obligația impusă țăranilor de a plăti bir din acest produs. Se crede că porumbul a fost introdus în Transilvania sub domnia principelui George Racotzi (1631-1648)². Introducerea noilor culturi în secolul al XVIII-lea – cartoful și porumbul-, mai degrabă decât să îmbunătățească regimul alimentar, a sporit stocul resurselor și posibilitatea înmulțirii populației, a contribuit la reducerea frecvenței crizelor, a mortalității, a favorizat reproductivitatea³.

Porumbul (Kukuruz) a fost importat prima oară în anul 1611 din Valahia respectiv din Turcia, de aici și denumirile de "Wälschkorn" sau „Türkeschkorn". Landtag-ul a interzis însă în anul 1688 cultivarea acestuia, sub o pedeapsă de 6 guldeni, astfel el fiind cultivat numai începând cu secolul următor⁴.

Transformarea economiei transilvane dintr-una predominant pastorală într-una producătoare de cereale a fost un proces lent, care nu s-a încheiat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dar, deși întotdeauna a existat un amestec de

¹ Ludovic Demeny, "Introducerea unor plante noi în agricultura Transilvaniei în secolul al XVII-lea" , în *Revista de istorie*, tom. 42, 1989, nr 12, p. 1245-1246.

² D.Dincă și T. Moscalu- *Cultura porumbului*, Editura Agro-silvică, București, 1967, p.4.

³ Massimo Livi Bacci, *Populația în istoria Europei*, Editura Polirom, Iași, 2003, p 73.

⁴ Michael Kroner, *Istoria sașilor transilvăneni*, vol. 2, p. 134.

agricultură și de pastoralism, balanța a început să se încline către cea dintâi în secolul al XVIII-lea⁵.

Una dintre schimbările cele mai importante care au făcut posibilă o asemenea transformare a fost introducerea culturii porumbului la începutul secolului. El înlocuise prin anii 1740, meiul ca principală cereală cultivată pentru alimentație. El dădea randament mult mai mare decât meiul și astfel îmbogățea mult rezervele disponibile pentru hrană, ceea ce acționa ca un stimulent pentru extinderea culturilor de cereale⁶.

La început, rareori porumbul a fost cultivat pe ogoare, în locul altor cereale-câteodată a fost utilizat ca furaj, plantat fiind pe pârloage, uneori a fost experimentat pe terenuri cultivate cu zarzavaturi. În ambele cazuri, prezența sa e greu perceptibilă în documente, care, arătându-ne peisajul agrar îndeosebi în aspectele care ating interesul proprietarilor, tind să treacă cu vederea realitățile productive minore fără o compensație cu veniturile acestora. Grădinile de zarzavaturi erau scutite de dijmă, țăranul putea planta tot ce dorea.

Se pare că în multe cazuri cultivarea porumbului și-a avut începutul în mod disimulat, aproape ascuns, ferit de cererile stăpânilor și de zeciuiei. Până și pe plan terminologic tinde să se ascundă dându-i-se un nume de împrumut-mălai, grâu mare, bob ș.a. Țăranii au înțeles repede capacitățile nutritive și productivitatea lui deosebită, dar mulți l-au privit cu neîncredere, considerându-l un grâu pentru animale⁷.

În orice caz, după mari perioade de restricție alimentară, de foamete, de creștere demografică, hrișca, cartoful, porumbul s-au alăturat timid culturilor tradiționale, au cunoscut un succes aproape imediat, dar nu au reușit să se impună cu impact semnificativ asupra regimului alimentar.

⁵ Țara Bârsei, Academia de științe sociale și politice a RSR, Editura Academiei RSR, București, 1972, p. 109.

⁶ *Ibidem*.

⁷ M.Montanari, *op.cit.*, p 103

În urma primelor experimente trecute oarecum neobservate, cultivarea porumbului a început să se extindă dobândind o realitate economică semnificativă. Cu vremea și modalitățile diferite, în funcție de loc, a apărut interesul proprietarilor de pământ de a face din porumb o cultură de câmp deschis, incluzând-o cu drepturi depline în convențiile agrare făcând-o egală cu cerealele tradiționale. De aici încolo, țăranii nu au mai fost la fel de entuziaști încetinind ritmul de cultivare al acestuia., dar productivitatea foarte ridicată a porumbului în raport cu culturile cerealiere tradiționale deschidea posibilitatea unor noi și formidabile venituri prin cota care se încasa de la noul produs, fie pentru că el oferea o cantitate de hrană ieftină cu care se asigura supraviețuirea țăranilor.

În conscripția fiscală din 1750, informațiile despre producția de porumb era menționată mai mult în districtul Bistrița, cu o pondere importantă de, 25,6%, din producția culturilor de primăvară⁸(rezultatul este obținut din calculul procentual aplicat în baza informațiilor sintetizate în tabelul nr.1 de la începutul capitolului)

Guvernator Transilvaniei, baronul Samuel von Brukenthal, în registrul de casă, avea înregistrate date despre vânzări, printre care și porumb. Astfel, în anul 1771, pe 5 măsuri și 2 câble a 1,40 fl. a obținut 9,40 fl., în 1772, la 7 câble a obținut 11,40 fl., iar în 1773 la 8 câble a obținut 12,16 fl⁹.

În conscripția iosefină din 1785, aproape că lipsesc informațiile despre producția de porumb, deși această plantă se generalizase până la sfârșitul secolului al XVIII-lea și dădea o recoltă de câteva ori mai mare decât cea de grâu. O excepție o fac țăranii din Band, scaunul Mureș, ei și cu prilejul conscripției din 1820 arătau că la o mierță de boabe de porumb semănată primăvara, obțineau 60 de mierțe de porumb știuleți, o medie de 22 de mierțe boabe la una semănată. Declarația locuitorilor de aici a fost formulată astfel: „arabilele se pot cultiva cu grâu curat,

⁸ *Conscripția fiscală 1750...*, p. XLV

⁹ AN-DJ Sibiu, *Fond Brukenthal*, Q1-4 nr. 242, f. 38

amestecat, cu secară, cu porumb, orz, alac și ovăz, cu un cuvânt acestea sunt potrivite pentru toate plantele care ne hrănesc¹⁰.

Cea mai crescută producție consemnată de conscripția din 1820, a fost cea de porumb. Din totalul celor 29 de localități cercetate la Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș în fondul *Conscripții urbariale 1785-1820*, și anume localitățile: Șoard, Boiu, Țopa, Jac, Lunca Târnavei, Bălcaciu, Boița, Tălmăcel, Cisdăbioara, Cloașterf, Colun, Criș, Galeș, Apoș, Jidvei, Meșendorf, Porcești, Proștea Mare, Proștea Mică, Rucăr, Ruși, Săliște, Sebeșul de Sus, Sebeșul de Jos, Sibiel, Tălmăciu, Tilișca, Vale, Cârța, și în cazul cărora a fost dată producția de porumb, doar în 10 nu depășea 10 mierțe porumb-știuleți la o mierță porumb boabe semănată; în 10 era între 10-20 mierțe; în 9 sate între 40-80 mierțe de porumb-știuleți la o mierță semănată. Transformat porumbul-știuleți în porumb boabe cantitatea se reduce la o treime și în cel mai bun caz la o jumătate¹¹.

În comparație cu impunerea greoaie a cartofului, porumbul s-a impus în Europa rapid, într-o lume țărănească obsedată de grâu, de pâine și cereale în general. Șansa porumbului a fost că era o cereală ce se propunea unei lumi cerealiere, o lume dominată de amestecuri cerealiere. Din această cauză porumbul a intrat în toate combinațiile alimentare ale vremii, inclusiv a pâinii, adesea în cantități importante datorate randamentului său superior față de cerealele tradiționale. Intrând în componența pâinii, porumbul a fost lesne asimilat în mental grâului. Nu întâmplător cel mai ades, în compoziția numelui dat de europeni porumbului era și cuvântul *grâu*. Apoi, porumbul s-a insinuat și în alte combinații alimentare sub formă de fiertură, cum sunt vechile terciuri, tradiționale din mei, în românește *mămăligă*.

¹⁰ AN DJ Mureș, *Fond. Conscripții...*, dosar nr.319

¹¹ *Ibidem*, dosare nr. V/89, 114, 114a, IX/154, IX/160, 620-644

Din declarațiile sătenilor din Tălmăciu din scaunul Sibiu, în iulie 1820, reținem...”La hotar avem 3 fordulașe, în care semănăm pe rând, într-unul băgăm și semănăm holdele de secară, în celălalt semănăm cucuruz”¹²...

În alte sate declarațiile spuneau: ...”la hotaru nost se face bine tot feliu de bucate de seceră și cucuruz, dar mai tare grâul cel mestecat și cucuruz când se face de mijloc¹³”.

Pe lângă marea productivitate față de cerealele tradiționale, porumbul aduce cu sine un adevărat -complex simbiotic- împreună cu fasolea și dovleacul, însoțitorii săi permanenți, aceste plante asigurându-i celui dintâi necesarul de azot. A recolta de pe aceeași suprafață o cantitate apreciabilă de cereale, apoi o cantitate importantă de proteină vegetală din producția de fasole și una de grăsime din semințele de dovleac, era firesc să se stârneasă entuziasmul cultivatorilor¹⁴.

Importanța deosebită a porumbului rezidă în multiplele sale întrebuințări.

Deși boabele de porumb, în general, sunt mai sărace în materii proteice și minerale decât boabele celorlalte cereale, sunt în schimb bogate în materii grase și extractive neazotate cu valoare energetică mare.

Cu toate acestea, porumbul are niște neajunsuri din punct de vedere al alimentației omului. Proteinele bobului de porumb sunt în general sărace în anumiți aminoacizi importanți pentru organismul uman, și de asemenea îi lipsesc vitaminele C și D.

Întrebuințarea de bază a porumbului a fost și a rămas în furajarea animalelor, care îl consumă în cele mai variate forme- boabe, uruială, tărâțe, boabe germinate, turte de germeni etc.

¹² AN DJ Mureș, *fond Conscriptii urbariale*, dosar 622, f4.

¹³ *Ibidem*, dosar 194, f4

¹⁴ B. Ștefănescu, *Lumea rurală...*, p. 58-59

Dintre toate plantele cultivate în Transilvania, porumbul ocupa și ocupă în continuare, un loc de cea mai mare importanță atât prin suprafața cultivată și recolta obținută, cât și prin rolul lui în alimentație, în creșterea animalelor și în comerț¹⁵.

Trebuie adăugat că porumbul s-a insinuat ca o plantă a sărăcimii, ca plantă necesară în perioade de crize, când marea majoritate a populației satelor era săracă, cu pretenții alimentare reduse și care a făcut să se abdice de la anumite obiceiuri alimentare acceptând noua plantă în cultură. O sumă de calități de necontestat, au făcut ca și complicitatea vremurilor și a segmentelor sociale fără prea multe alternative existențiale, să impună porumbul tinzând spre eliminare altor culturi cerealiere. Pătrunderea porumbului în economia țărănească nu se face în detrimentul celui alt sector de bază al său, creșterea animalelor.

După cum s-a arătat în mai multe rânduri, relația de o largă elasticitate, între cultura plantelor cerealiere și creșterea animalelor, constituie cheia economiei europene tradiționale: cum cele două subramuri ale economiei agricole se întrepătrund și se condiționează, orice inovație în cultura solului se impune greu și numai în măsura în care nu afectează negativ, nu intră în opoziție cu creșterea vitelor. La nivelul creșterii vitelor, porumbul nu va intra în nici o opoziție cu creșterea vitelor, dimpotrivă o sprijină mai ales în segmentul său deficitar, stabulația necesară trecerii perioadei lungi și dificilă din timpul iernii, porumbul fiind în egală măsură hrană pentru oameni ca și nutreț pentru porci, păsări, vite¹⁶.

¹⁵ Dincă, *op. cit.*, p 7

¹⁶ B.Ștefănescu, *Tehnică...*, p. 223

**Maisanbau im Südosten Siebenbürgens, in dem achtzehnten Jahrhundert
und in der ersten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts**

(Zusammenfassung)

Die außerordentlich hohe Ergiebigkeit von Mais im Verhältnis zu dem herkömmlichen Getreidekulturen, öffnete die Möglichkeit neuer und sehr viel höherer Einnahmen durch die Abgabenquote des neuen Produktes, welche in Rechnung gestellt wurde, da dieses nach Anfang des neunzehnten Jahrhunderts den Bauern eine erhebliche Menge billiger Lebensmittel um ihr Überleben sichern zu können, darbot.

Cuvinte cheie: agricultură, economie, cereale, porumb, productivitate

Schlüsselwörter: Landwirtschaft, Wirtschaft, Getreide, Mais, Produktivität.

